

Sanatta Düş ve Bilinçdışı: Goya'nın Cadılar Meclisi Bağlamında Psikanalitik ve Göstergibilimsel Çözümleme¹

Dream and the Unconscious in Art: A Psychoanalytic and Semiotic Analysis in the Context of Goya's Witches' Sabbath

 Sedat Gökçe^a

 Hatice Nevin Güven^b

^aÖğr. Gör., Pamukkale Üniversitesi, DTBMYO, Tasarım, Denizli-Türkiye, sedatgokce@pau.edu.tr | <https://ror.org/01etz1309>

^bDr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, GSF, Resim, Isparta-Türkiye, nevinguven@sdu.edu.tr | <https://ror.org/04fjte88>

Öz Sanat, gerçekliğin ve mantığın sınırlarını aşarak bilinçdışının derinliklerinde yeni anlam katmanları ve imgesel dünyalar inşa eder. Sanatçılar, güçlü sezgileriyle görünen dünyanın ötesinde yeni varlık alanları yaratır. Francisco Goya'nın yapıtlarında hem bireysel hem de kolektif bilinçdışına dair imgeler güçlü toplumsal ve politik eleştirilerle bütünleşir. Goya, insanlığın içsel çatışmaları ile dönemin toplumsal gerilimlerini görünür kılan karanlık ve çarpıcı bir imge evreni oluşturur. Bu çalışma, Goya'nın *Cadılar Meclisi* (El Aquelelarre) adlı yapıtını düş ve bilinçdışı temelli imgeler üzerinden ele alarak, sanatçının sanatsal dilini psikanalitik ve göstergibilimsel yaklaşımlar çerçevesinde incelemiştir. Bu kapsamda sanat tarihi ve psikanalitik psikolojiye dayalı literatür taraması yapılmış, konuya ilişkin ilgili kaynaklara ulaşılmıştır. Elde edilen veriler, nitel araştırma yöntemlerinden belge çözümleme tekniği kullanılarak imge, simge ve görsel kompozisyon unsurları bağlamında çok katmanlı bir okuma ile analiz edilmiştir. Carl Gustav Jung'un arketip ve kolektif bilinçdışı kavramları temelinde yürütülen disiplinlerarası çözümleme, sanatçının öznel deneyimleri ile toplumsal belleğin yapıtın anlam yapısını belirgin biçimde şekillendirdiğini ortaya koymuştur.

Anahtar kelimeler: Sanat, Francisco Goya, Cadılar Meclisi, bilinçdışı, düş.

Abstract Art transcends the boundaries of reality and rationality, constructing new layers of meaning and imaginary worlds within the depths of the unconscious. Artists create new ontological spaces beyond the visible world through their strong intuition. In the works of Francisco Goya, images related to both the individual and the collective unconscious are intertwined with strong social and political criticism. Goya constructs a dark and striking visual universe that reveals both the inner conflicts of humanity and the social tensions of his period. This study examines Goya's *Witches' Sabbath* (El Aquelelarre) through dream- and unconscious-based imagery, analyzing the artist's visual language within the framework of psychoanalytic and semiotic approaches. In this context, a literature review grounded in art history and psychoanalytic psychology was conducted, and relevant sources were identified. The collected data were analyzed through document analysis, one of the qualitative research methods, focusing on images, symbols, and visual compositional elements in a multi-layered reading. Based on Carl Gustav Jung's concepts of archetype and collective unconscious, the interdisciplinary analysis reveals that the artist's subjective experiences and social memory significantly shape the meaning structure of the artwork.

Keywords: Art, Francisco Goya, The Witches' Sabbath, the unconscious, dream.

¹ Bu çalışma "Düş, rüya, bilinçdışı imgelerinin sanat alanında sorgulanması ve sanat yapıtına dönüşümü" isimli sanatta yeterlik tezinden türetilmiştir.

Citation | Atıf: Gökçe, S., Güven, H. N. (2026). Sanatta düş ve bilinçdışı: Goya'nın cadılar meclisi bağlamında psikanalitik ve göstergibilimsel çözümleme. *Art-e Sanat Dergisi*, (37) 1-13. doi:10.21602/sduarte.1894277

Corresponding author | Sorumlu Yazar: Sedat Gökçe | sedatgokce@pau.edu.tr

Giriş

Sanatçılar, yapıtlarında bilinçdışını keşfetmeye yönelerek düş ve rüya imgelerinden yararlanmışlardır. Bu kavramlar tarih boyunca farklı kültürlerde sembolik anlamlar kazanmış, dönem ve bağlama göre değişen biçimlerde yorumlanmıştır. Arapçada “görmek” anlamına gelen “rü’yet” kökünden türeyen “rüya”, Türkçede Divanü Lügati’t-Türk’te “tüş” olarak geçer ve hem düş hem rüya anlamlarında kullanılmıştır (Çelepi, 2017, s. 5). Batı dillerinde düş, rüya ve hayal kavramları birbirinden farklı kelimelerle anlamlandırılmaktadır. Örneğin Düş, rüya ve hayal kavramları Batı dillerinde genellikle tek bir sözcükle karşılanmaz; her biri farklı bir anlam alanı içinde konumlanır. İngilizcede dream sözcüğü uyku sırasında zihinde oluşan olay ve görüntüleri ifade ederken, aynı zamanda gerçekleşmesi arzu edilen ancak olasılığı düşük istekleri de karşılar. Ayrıca kişinin düşüncelerine yoğunlaşması nedeniyle çevresini fark etmediği dalgınlık hâli için de kullanılabilir. Bu bağlamda imagination, fantasy ve reverie gibi kavramlar imgesel düşünmenin farklı biçimlerini ifade eder (URL 1). Benzer biçimde kavramın dilsel ve etimolojik kökenine bakıldığında Fransızcada rêver sözcüğü uyku sırasında rüya görmeyi ifade ettiği gibi, düşüncenin serbest bırakılmasıyla hayal kurma ve dalıp gitme anlamlarını da kapsar. Bunun yanı sıra, gerçeklikten uzak ya da kurmaca düşünceler üretme ve zihinde tasarlama gibi kullanımlara da sahiptir (URL 5). Ancak düş kelimesi, hayal etmek anlamında farklılık gösterir. Bu fark temelde uyku durumunda olma ya da olmama durumuyla ilgilidir. Düş ve rüya kelimeleri genellikle uyku halinde görülen olayları ifade etmek için aynı anlamda kullanılmakla birlikte, düş kelimesi hayal kurma anlamında farklılaşarak “dalıp gitmek”, “hülyalara dalmak”, “düşlemek” gibi anlamlar kazanır. Düş ve rüya benzer anlamlarla kullanıldığında bilinçdışı etkinlikler olarak düşünülebilir; bu bağlamda sınırları belirleyen unsur bilinçdışıdır. Yaşantılar, bilinçdışının çizdiği sınırlar içinde, uykuda dahi olsa deneyimlenir. Düş, hayal kurma etkinliği olarak ele alındığında ise zihinde yaşatılır ve ilk aşamada bilincin sınırları içinde varlık kazanır; yaşantılar kurmaca bir dünyada düşlenir ve deneyimler hayal ürünüdür. Bu süreçte derinlik, bilincin sınırlarını aşarak bilinçdışı düzleminde ilerler. Bilincin ötelenmesi durumunda ise bilinçdışı kendi yaşam alanlarını yaratabilir.

Düş, hayal kurma anlamında, somut gerçeklikte henüz gerçekleşmemiş deneyimlerin zihinsel kurgusunu temsil eder. Yaşam alanları, sokaklar, sanat yapıtları ve mitler gibi evrendeki doğal oluşumların dışında kalan pek çok unsur birer düş ürünüdür. Duyulur gerçekliğin ne kadar gerçek olduğu ve bu boyutun bir yanılsama olup olmadığı derin bir tartışma konusudur. Bazı düşünürler, kişinin aklındaki düşsel boyutun gerçekliğinin duyulur gerçeklikten daha baskın olduğu görüşündedir; buna göre duyulur gerçeklik yalnızca görsel bir yanılsamadır (Irmak Dönmez, 2014, s. 28). Bu düşünce sanat alanında da önemli bir karşılık bulmuş; gerçeklik ve mantık ilkelerine karşı çıkan akımlar, başta Sürrealizm olmak üzere, bu perspektifte birçok sanat yapıtını biçimlendirmiştir.

Sanat, salt estetik kaygının ötesinde, insan doğasını ve bilinçdışı süreçleri çözümlemeye yönelik bir anlam yaratır. Bu yaklaşım, Francisco Goya’nın yapıtlarında belirgin biçimde ortaya çıkar. Goya’nın

özellikle düş ve bilinçdışıyla ilişkilendirilen yapıtları, bu bağlamda dikkat çekici bir inceleme alanı sunmaktadır. Bu kavramsal çerçeve doğrultusunda çalışma, düş ve bilinçdışı imgelerinin sanatsal üretimde nasıl biçimlendiği ve özellikle Francisco Goya'nın yapıtında hangi tarihsel, kültürel ve psişik bağlamlar içerisinde anlam kazandığı sorusuna odaklanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş, literatür taraması ve yapıt incelemesi tekniklerinden yararlanılmıştır. İnceleme sürecinde yapıt, Carl Gustav Jung'un analitik psikoloji kuramı temelinde psikanalitik bir perspektifle değerlendirilmiş; imgelerin tarihsel ve kültürel referansları ikonografik çözümleme ile ele alınmış; anlam üretim süreçleri ise göstergebilimsel yaklaşım çerçevesinde analiz edilmiştir. Bu yöntem yaklaşımı, imgelerin bilinçdışı, kültürel ve anlamsal katmanlarının birlikte değerlendirilmesine olanak tanımış ve çalışmaya çok katmanlı, bütüncül bir çözümleme derinliği kazandırmıştır.

Modern dönem ve sonrasında sanat, teknolojik devrimin etkisiyle düşsel olan ile gerçek olan arasındaki sınırları kesin çizgilerle tanımlamak yerine, bu iki kavram arasındaki geçişkenliği artıran ve aralarındaki ayrımı sorgulayan bir yaklaşımı benimsemiştir. Bu anlayış, bireyin bilinçdışı süreçlerine, özellikle düşler ve semboller aracılığıyla içsel dünyasını keşfetmesine odaklanan bir sanat anlayışını beraberinde getirmiştir. Bu düşüncenin kökenleri modern resmin erken dönemlerinde, Francisco Goya'nın yapıtlarında bilinçli ile bilinçdışı arasındaki sınırların bulanıklaştırılması ve derin bir sembolizmle görünürlük kazanmasıyla ilişkilendirilebilir. Goya, bu bağlamda imgeyi bilinç ve bilebilen dünyanın sınırlarından uzaklaştırarak bilinçdışı ve düşlere alan açmıştır. Goya'nın imgeleri, sanatçının yaşadığı psişik süreçlerden ve dönemin toplumsal ile politik çalkantılarından derinlemesine etkilenmiştir. Goya'nın yapıtlarında toplumun yaşadığı çıkmazların ve kötülüklerin izlerini görmek mümkündür. 18. ve 19. yüzyıl İspanyası'nda yaşayan sanatçı, Fransız Devrimi, Napolyon Savaşları ve Engizisyon gibi tarihsel olaylara tanıklık etmiştir. Bu tarihsel bağlam, Goya'nın imgelem ve bilinçdışı dünyasını doğrudan etkileyerek sanatsal üretiminde giderek daha kaotik bir yönelime zemin hazırlamıştır. İlerleyen süreçte geçirdiği hastalık ve özellikle iştme yetisini kaybetmesi, toplumsal çevreyle bağlarının zayıflamasına ve iç dünyasına yönelmesine neden olmuştu (Hodge, 2022, s. 6,7 ve 37). Bu kırılma noktası, bilinçdışında bastırılmış korku ve toplumsal eleştirilerin sanatsal üretiminde görünürlük kazanmasına ve yapıtlarında karanlık, yoğun bir dönüşümün ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Goya, sanatçının rolünü artık burjuva toplumunun, aristokrasinin ya da otoritenin beklentilerine yanıt veren bir figür olmaktan çıkararak, insani bir tavırla halkın yanında yer alan, onların özgürlük arayışlarını teşvik eden ve aydınlanma süreçlerine katkıda bulunan bir özneye dönüştürmüştür. Bu yaklaşım, sanatçıyı bireysel bir yaratıcı olmanın ötesinde, toplumun içinde yaşayan ve toplumsal sorumluluk üstlenen bir figür olarak konumlandırmıştır. Sonraki dönemlerde Daumier, Delacroix, Courbet, Dix, Grosz, Beckmann ve Picasso gibi sanatçılar bu politik tavrı ve eylemci kimliği benimsemiş; böylece sanatta yeni bir geleneğin oluşumuna katkıda bulunmuşlardır (Esmer, 2008, s. 90).

İspanyol resminin önemli figürlerinden biri olan Francisco Goya, modern resim sanatının başlangıcında etkili bir rol oynamıştır. Goya'nın sanatı, toplumsal eleştirilerle kendi duygu dünyasında

biçimlenmiş; yapıtları, dönemin toplumsal ve politik imgelerini yansıtmakla kalmayıp aynı zamanda psişenin derinliklerine inen kişisel ve kolektif bilinçdışı ile düş imgelerini de bünyesinde barındırmıştır. Goya'nın yapıtlarında, özellikle *Cadılar Meclisi* gibi karanlık temalı resimlerde, Engizisyon'un ve dönemin katı inanç anlayışının izlerini görmek mümkündür. Sanatında belirginleşen doğaüstü ve karanlık izleklerin kaynağında, Engizisyon'un birey üzerinde yarattığı baskının, sanatçının bilinçdışına etki eden korku, dehşet ve eleştirel duygularla bütünleşmesi yer almaktadır. Bu durum, sanatçının bilinçdışı süreçleri ile tarihsel bağlam arasında kurduğu gerilimli ilişkinin görsel bir anlatımı olarak değerlendirilmektedir.

1. Francisco Goya'nın Sanatında Karanlık ve Psikanalitik İzlekler

Sanatçılar, kendi imge dünyalarında yaşayan naif insanlar olarak düşünölmelerine karşın, insanın eleştirme gücünü taşıyan, bilinen dünyayı ve içindekileri olduğu gibi kabul etmeyen öznelardır. Onların biçim oluşturma savaşı genellikle bir kausun ortasında yaşanır ve yaratıcı edimleri imgelem dünyasının özgünlüğünde saklıdır (May, 2005, s. 37). Goya'nın yapıtlarında erken dönemlerden itibaren görölen karanlık, düşsel ve bilinçdışıyla ilişkili imgeler, 1820'li yıllarda gerçekleştirdiği "Siyah Resimler" dizisinde daha yoğun ve çarpıcı bir görünüm kazanmıştır. Goya, 1820 Nisanı'nda başladığı sıra dışı ve kaotik bir projeye içsel dünyasının derinliklerine inmeye yönelmiştir. Quinta del Sordo'da (Sağırın Evi) duvarlara yaptığı resimler, esrarengiz, karanlık ve bunaltıcı atmosferiyle dikkat çeker; bu yapıtlar daha sonra "Siyah Resimler" (Pinturas Negras) olarak adlandırılmıştır. Sanatçı her ne kadar neşeli ve umut dolu kurgular üretmeyi arzulamış olsa da içinde bulunduğu dönemin toplumsal ve siyasal çalkantıları onu bu karanlık ve içsel hesaplaşmalarla yüklü yapıtları üretmeye yönlendirmiştir (Hodge, 2022, s. 78). Goya'nın yaratım süreci, sanatçının içsel kaosu ile dönemin dışsal gerçekliğinin kesiştiği ve bu gerilimin görsel dile dönüştüğü bir üretim alanıdır. Bu resimler, sanatçının kişisel ve psikolojik çatışmalarının izlerinin yanı sıra dönemin toplumsal ve politik yapısına dair güçlü bir eleştiriyi de barındırır. Goya'nın "Siyah Resimler" olarak bilinen yapıtları, bireysel travmalarını yansıttığı gibi toplumsal yozlaşmayı ve adaletsizliği sembolize eden imgelerle de yüklüdür.

Sanatı ya da sanat yapıtını salt biçim olarak ele almak onu açıklamaya yetmez. Sanat yapıtının bir biçimi (formu) ve anlattığı bir konu ya da kavram vardır. Bu unsurları çözümlemek, biçim ile içeriği birlikte değerlendirmekle mümkündür. Sanat, tarihsel süreç içinde estetik bir ifade biçimi olmanın yanı sıra, dönemin toplumsal ve kültürel dinamiklerini de görünür kılan bir iletişim aracı olarak varlık göstermiştir. Sanat yapıtlarının üretim süreci, salt görsel bir anlatım olmanın ötesinde, toplumun kolektif bilincini ve çağın ruhunu yansıtan bir yapı olarak ele alınmalıdır. Başlangıçta büyüsel amaçlarla üretilen sanat yapıtları, zamanla bu büyüsel süreçleri betimleyen kompozisyonlara dönüşmüştür (Tükel ve Yüzgöller, 2024, s. 16). Bu dönüşüm, sanatın estetik üretimin ötesinde tarihsel ve kültürel anlamlar taşıyan bir ifade alanı olarak şekillendiğini gösterir. Goya'nın cadılık ve büyü izleklerini ele alan yapıtları bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Görsel 1. Francisco Goya, 1814–1815. *Strange Devotion (Garip Bir Bağlılık)*, Etching; Aquatint; Burnisher, Wove paper, 24.8 × 34.5 cm (platemark: 17.7 × 22.2 cm), Museo Nacional del Prado, Madrid (Museo Nacional del Prado, 2026).

Görsel 2. Francisco Goya, 1814–1815. *Nothing. The Event Will Tell (Hiçbir Şey. Olay Anlatacak)*, Aquatint; Burnisher; Wash; Drypoint; Etching, Wove paper, 24.8 × 34.5 cm (platemark: 15.5 × 20.1 cm), Museo Nacional del Prado, Madrid (Museo Nacional del Prado, 2026).

Özellikle Orta Çağ'ın sonları ile Yeni Çağ'ın başlarına denk gelen yaklaşık dört yüz yıllık süreçte Avrupa toplumlarında *cadılık* siyasal ve dinsel dinamiklerin yanı sıra gündelik yaşamın da önemli belirleyicilerinden biri hâline gelmiştir. Bu tarihsel sürecin sonunda cadılık izleği sanat yapıtlarında giderek daha görünür hâle gelmiş ve Goya'nın *Cadılar Meclisi* gibi yapıtlarında toplumsal korkuların, batıl inançların ve Engizisyon'un baskıcı etkisinin bir yansıması olarak işlenmiştir (Arslan ve Yayman, 2023, s. 3251). Goya'nın yapıtlarında imgelem ve düş dünyası bağlamında bireyin ruhsal yapısının ön plana çıktığı izlenmektedir. Sanatçının bu unsurları dönemin toplumsal sorunlarıyla iç içe geçirerek yeniden yorumladığı yapıtları, özellikle Kapriçyolar serisi, Rönesans'tan itibaren gelişen baskı resminin en verimli ve çarpıcı örnekleri arasında kabul edilmektedir (Batur Çay, 2017, s. 101). Bu seride ve Goya'nın "Siyah Resimler" olarak bilinen yapıtlarında bireysel bilinçdışının derinlikleriyle birlikte kolektif korkular ve irrasyoneliteye yönelik eleştiriler grotesk ve fantastik imgelerle bir araya getirilmiştir. Böylece büyü ve cadılık, batıl inançlara dayalı bir motif olmanın ötesine geçerek toplumsal baskılar, otoriteye yönelik eleştiriler ve insan psikolojisinin derinliklerine uzanan semboller olarak sanat tarihindeki yerini almıştır.

Görsel 3. Francisco Goya, 1797–1799. *The Sleep of Reason Produces Monsters (Aklın Uykusu Canavarlar Yaratır)*, Aquatint; Etching, Laid paper, 30.6 × 20.1 cm (platemark: 21.3 × 15.1 cm), Museo Nacional del Prado, Madrid (Museo Nacional del Prado, 2026).

Görsel 4. Francisco Goya, 1799. *Of What Ill Will He Die? (Hangi Kötülükten Ölecek?)*, Etching; Aquatint; Burin; Drypoint; Burnisher, Paper, 21.5 × 15.0 cm, Museo Nacional del Prado, Madrid (Museo Nacional del Prado, 2026).

2. Düş ve Bilinçdışı İmgeler: *Cadılar Meclisi* (Witches' Sabbath / The Great He-Goat – Büyük Erkek Keçi) Yapıtı

İmge kavramı, farklı kaynaklarda çok katmanlı bir anlam alanı içinde ele alınmaktadır. Parman'ın aktardığı etimolojik ve sözlüksel verilere göre kavram, Latince'deki *imago* sözcüğünden türemiş olup tasarım, taklit, portre, temsil, zihinsel görüntü ve hayal gibi çeşitli anlamlarla ilişkilendirilmiştir. Benzer biçimde Türk Dil Kurumu imgeyi zihinde tasarlanan veya bilince yansıyan görüntü olarak tanımlarken, Cambridge Dictionary *image* kavramını zihinsel tasarım, algı, toplumsal imaj ve görsel temsil anlamlarıyla açıklamaktadır. Larousse sözlüğünde ise kavram; görsel temsil, sanatsal tasvir, sembolik anlatım, zihinsel temsil ve bir kişi ya da nesneye ilişkin algı gibi farklı anlam katmanlarıyla ele alınmaktadır (Parman, 2016, s. 13–14; URL 2; URL 4; URL 6). İmge, aynı zamanda duyarlarla algılanan ancak herhangi bir dış uyaran olmaksızın bilinçte beliren nesne ve olayları tanımlamak için de kullanılır; bu kullanımda düş, hayal ya da zihinsel görüntü karşılığında değerlendirilmektedir. İmge kavramı, duyuşsal algıların zihindeki yansıması olmanın yanı sıra, bilinçdışının derinliklerinden beslenen bir temsil biçimi olarak da ele alınabilir. Bu noktada psikanalitik kuram, imgenin anlamını daha derin bir düzleme taşımaktadır. Freud'un bilinçdışı kuramı, arzuların, bilinç yüzeyine çıkamayan itilmiş düşüncelerin ve simgesel anlatıların düş ve rüya gibi bilinçdışı süreçlerde açığa çıktığını öne sürerken; Jung bu süreci kolektif bellek ve arketipsel imgeler bağlamında değerlendirmiştir. Bu çerçevede Goya'nın *Cadılar Meclisi* (Witches' Sabbath) adlı yapıtı, bireysel ve toplumsal korkuların, irrasyonel inanışların ve bilinçdışının imgeler aracılığıyla dışavurumunun güçlü bir örneğidir. Goya'nın düşsel ve grotesk anlatımı, bilinçdışının ürettiği imgelerin sanattaki yansımasını görünür kılmaktadır.

Bilinçdışı (bilinçaltı) kavramı, psikanalizin kurucusu Sigmund Freud'un araştırmaları sayesinde bilim ve sanat alanına girmiş ve tanınmıştır. Freud, insan ruhunu yapısal ve topolojik kavramlar çerçevesinde ele alarak, insanın psikik dünyasının bilinç, bilinç öncesi ve bilinçdışından oluştuğunu açıklamıştır. Ona göre ruhsal yapı birincil ve ikincil süreçleri barındırmaktadır. Birincil süreçler bilinçdışını, ikincil süreçler ise bilinç ve bilinç öncesini temsil etmektedir. Freud, psikik dünyanın yapısını açıklarken buzdağı izleğini kullanır. Bilinç, buzdağının su üzerinde görünen bölümünü; bilinçdışı ise suyun altında kalan ve görünmeyen bölümünü temsil etmektedir (Uçar ve Gençöz, 2019, s. 41). Freud'a göre bilinçdışının çekirdeği, kateksiste² serbest kalmaya çalışan içgüdüsel temsillerden, diğer bir ifadeyle arzulanan dürtülerden oluşur. Ona göre bilinçdışı süreçler zamansızdır; zamansal bir sıraya tabi değildir ve zaman geçtikçe değişmezler. Bilinçdışı süreçler rüya ve nevroz sırasında bizim için anlaşılabilir hâle gelmektedir. Zamansızlık, katektik yoğunluk, çelişmezlik ilkesinden muafiyet ve dışsal olanın ruhsal gerçeklikle yer değiştirmesi bu süreçlerin özellikleridir (Freud, 2020, s. 49–51). Carl Gustav Jung ise

² Psikoloji bağlamında, kateksis zihinsel enerjinin belirli bir insan, nesne veya fikir üzerinde genellikle sağlıklı şekilde yoğunlaşması anlamına gelir. Psikanalizde ise psikik (libidinal) enerjinin cinsellik veya saldırganlık bağlamında benzer bir yoğunlaşmayı ifade eder (URL 3).

konuya farklı bir bakış açısı ortaya koymaktadır. Ona göre bilinç çaba gerektirir; bizi yorar, enerji ister, kapsamı dardır ve düşüncenin tümünü kapsamaz. Buna karşın bilinçdışı insanın ilkel yönüdür; her zaman arka planda çalışmaya devam eder, düş kurar ve imgeler üretir. Jung, bilinçdışının muazzam bir belleğe sahip olduğunu ifade ederek, bu bellek sayesinde öğrenilmemiş bazı yaşantıların da varlığını sürdürdüğünü ve bunların kişi üzerinde etkili olduğunu belirtir (Jung, 2022a, s. 68). Freud bilinçdışı kuramını kişisel düzlemde ele alırken, Carl Gustav Jung psikolojiye “kolektif bilinçdışı” kavramını da dâhil ederek bilinçdışı alanını yeniden tanımlamıştır. Bu kavram, Freud’un bastırılmış arzulara dayanan kişisel bilinçdışı anlayışından ayrılmaktadır. Jung, kolektif bilinçdışını insanlığın ortak tarihsel deneyimlerinden, mitlerden, arketiplerden ve evrensel imgelerden oluşan bir bilinçdışı katmanı olarak tanımlar. Ona göre bu kolektif alan, bireyin psikolojik yapısını şekillendiren ve kültürel üretilere yön veren temel bir yapı sunmaktadır.

Bu kuramsal arka plan, Francisco Goya’nın *Cadılar Meclisi* adlı yapıtının okunmasında önemli bir zemin oluşturarak, bu yapıtı hem psikanalitik hem de göstergebilimsel bir yaklaşımla ele almayı amaçlamaktadır. Bu kuramsal çerçeve doğrultusunda Goya’nın *Cadılar Meclisi* yapıtında karanlık bir açık alan içerisinde dairesel biçimde konumlanan figürler, merkezde yükselen keçi (şeytan) imgesinin etrafında hiyerarşik bir düzen oluşturmaktadır. Yatay kompozisyon içinde dikey bir vurgu yaratan keçi figürü hem biçimsel hem de simgesel açıdan odak noktasıdır. Işığın sınırlı ve dramatik kullanımı, deformasyona uğramış yüzler ve kimliksizleşmiş bedenlerle birleşerek tekinsiz bir atmosfer üretmektedir. Böylece bilinçdışına ilişkin arketipsel korkular, anlatı düzeyinin ötesine geçerek kompozisyonun plastik ve biçimsel düzeni içinde görünürlük kazanmaktadır.

3. Cadılar Meclisi’nin Göstergebilim ve Psikanaliz Eleştiri Yöntemiyle Çözümlemesi

Görsel 5. Francisco Goya, 1821-1823, *Witches’ Sabbath / The Great He-Goat (Cadılar Şabatı / Büyük Erkek Keçi / Cadılar Meclisi)*, 140.5 × 435.7 cm, Museo Nacional del Prado, Madrid, İspanya (Museo Nacional del Prado, 2026).

Goya’nın *Cadılar Meclisi* yapıtındaki düşsel, tekinsiz ve deformasyona uğramış figürlerin yorumlanmasında psikanalitik yaklaşım belirleyici olmuştur. Freud’un imgeyi bilinçdışı ve bastırılmış dürtülerin temsili olarak ele alması, bu figürlerin bireysel psikodinamik düzlemde okunmasına olanak tanımaktadır. Jung ise bu yorumu genişleterek figürleri kolektif bilinçdışı içinde yer alan arketipsel korkular ve gölge imgeleriyle ilişkilendirmektedir. Jung’un yaklaşımı, bu figürlerin bireysel bilinçdışını

aşarak kolektif bilinçdışındaki arketipsel korkulara ve gölge imgelerine işaret ettiğini ortaya koymaktadır. Jung'un belirttiği üzere bu anlatı öğeleri, bireyin içsel gelişiminde dönüştürücü bir işleve sahiptir ve bilinç ile bilinçdışı arasında dinamik bir etkileşim gerçekleştirir. Dolayısıyla yapıtın çözümlemesinde hem imgelerin psikodinamik arka planı hem de kültürel ve kolektif göndermeleri birlikte değerlendirilmiştir (Freud, 1900, s. 134–136; Jung, 1969, s. 40–44). Bu doğrultuda Jung'un *Anılar, Düşler, Düşünceler* adlı çalışmasında vurguladığı üzere bilinçdışı imgeler bilinç tarafından üretilmez; bilinçte belirir ve psişik gerçekliğin tezahürü olarak ortaya çıkar (Jung, 2022b, s. 205–238). Bu nedenle Tablo 2'de yer alan arketipsel yorumlama düzlemi, Tablo 1'de ortaya konan göstergebilimsel çözümleme katmanından ayrılarak kolektif bilinçdışının simgesel düzeyini temsil eden kuramsal bir derinlik alanı olarak konumlandırılmıştır. Francisco Goya'nın *Cadılar Meclisi (El Aquelarre)* yapıtı, diğer adıyla Ulu Teke, 18. yüzyılın sonlarında İspanyol toplumunda yaygın olan batıl inançları ve Engizisyon'un baskıcı tutumunu eleştiren güçlü bir sanat yapıtı olarak kabul edilmektedir. Halkın hiçbir zaman göremeyeceği düşünüldükten yapılan bu devasa çalışmada çirkin ve eciş bücüş bir grup cadı, ay ışığı altında bir araya gelmiştir (Hodge, 2022, s. 248).

Tablo 1. *Cadılar Meclisi* Yapıtının Gösterge Tablosu

Görsel Gösterge	Düz Anlam (Denotatif/Biçimsel)	Yan Anlam - Kültürel kodlar: <i>yan anlamdan bağımsız ya da destekleyen</i> ; mecaz, düz değişmece, mitler
Keçi	Canlı, hayvan	Şeytan, cadı, günah, yükseklilik, özgürlük, yaramazlık, düzenbazlık, <i>şatanizm</i>
İnsan	Canlı	Doğum, yaşam, ölüm, döngü, çelişki, mitoloji, sembolizm, din, adem, hawva
Cadı	Canlı, yaratık	İmge, ruhani yaşam, ölüm, karanlık, melek, şeytan, tehlikeli, inanç
Küçük kız	Canlı, insan, yaşı küçük, çocuk	Üreme, korku, masum, muhtaç, naif, saflık, korunma ihtiyacı, kırılganlık
Çıplak ayak	Uzuv, organ	Yürüyüş, fakirlik, teslimiyet, kutsallık çağrışımı, din, cinsellik, özgürlük, samimiyet, doğallık
Sandalye	Cansız, araç	Otorite, güç, toplantı, kurban, statü, mevki,
Siyah kıyafet	Cansız, giysi, araç	Ciddiyet, korku, din, mitoloji, ölüm, yas, zarafet, şıklık, gizem, karizma
Beyaz kıyafet	Cansız, giysi, araç	Çocuk, düşün, hayal, saflık, temizlik, melek, tören, din
Gri kıyafet	Cansız, giysi, araç	Yavaşlık, zaman, profesyonellik, melankoli, ciddiyet, geçiş, dönüşüm, sadelik, minimalizm
Siyah	Renk	Kararlılık, hüznün, hırs, güç, tutku, ölüm, ağırlık, matem
Beyaz	Renk	Saflık, temizlik, ölüm, doğum, asalet, zariflik, masumiyet, başlangıç
Gri	Renk	Belirsizlik, ara durum, geçiş, düşünsel bulanıklık, nötr alan
Kahverengi	Renk	Doğallık, toprak, gerçeklik, sadelik, durağanlık
Yeşil	Renk	Doğa, yaşam, umut, dönüşüm, canlılık

Tablo 2. Goya'nın *Cadılar Meclisi* Yapıtının Peirce'in Gösterge Türleri Bağlamında Psikanalitik ve Göstergebilimsel Çözümlemesi

Gösterge Türü (C.S.Peirce)	Tanımı	Goya'nın <i>Cadılar Meclisi</i> Yapıtından Örnekler	Anlam Katmanı (Freud, Jung, Barthes, Eco Perspektifi)
İkon (Benzerlik Gösterge)	Nesneye doğrudan benzerlik gösterir; fiziksel özelliklerle taklit eder.	Kadın figürlerinin yüz ifadeleri ve deformasyonları - Siyah keçi (şeytan) figürünün görsel betimlemesi	Freud: Bireysel bilinçdışının görselleşmesi (Freud, 2021) - Jung: Arketipsel imgeler ve kolektif bilinçdışı (Jung, 1969/2025) - Barthes: Mitolojik anlam ve toplumsal kodlar (Barthes, 1972) - Eco: Kültürel anlam üretimi ve göstergebilimsel yapı (Eco, 1976)
İndeks (Belirti/İz Gösterge)	Nesneyle fiziksel/nedensel bağ; doğrudan iz veya ilişki gösterir.	- Cadı figürlerine eşlik eden ritüel objeler, sopalar - Figürlerin bakışları ve hareketleri - Kutsal inançlara yönelik nesneler - Baskı altındaki duruşlar	- Freud: Bilinçdışının dolaylı kültürel ve psikolojik yansımaları (Freud, 2021) - Jung: Bireysel ve kolektif bilinçdışı etkileşimi (Jung, 1969) - Barthes: Toplumsal göstergeler ve kültürel anlam üretimi (Barthes, 1972)
Sembol (Konvansiyonel Gösterge)	Toplumsal sözleşmelere ve kültürel kodlara dayalı, öğrenilmiş gösterge.	- Cadı ve şeytan figürleri - Siyah keçi "şeytan" simgesi - Cadı şapkası, süpürge - Siyah rengin kültürel olarak kötülükle ilişkilendirilmesi	- Freud: Bastırılmış arzuların sembolik dışavurumu (Freud, 2021) - Jung: Arketiplerin sembolik düzeyde görünümü (Jung, 1969) - Barthes: Mit ve ideolojik kodlar (Barthes, 1972) - Eco: Açık yapıt ve çok katmanlı anlam üretimi (Eco, 1976)
Not: Bu sınıflandırma, göstergebilimsel ve psikanalitik kuramlardan yararlanılarak oluşturulmuştur (Settineri, Merlo, Turiaco, & Mento, 2017).			

Cadılar Meclisi kompozisyonu, yatay düzlemde koyu kahverengi zemin üzerinde açık, orta ve koyu tonların hâkim olduğu bir renk örgüsüne sahiptir. Cadı imgelerinin yer aldığı yatay düzlem içinde, sol bölümde yer alan keçi imgesi ile sağ bölümde bulunan küçük kız figürü çalışmanın vurgu unsurları olarak verilmiştir. Yatay düzleme karşıtlık oluşturan dikey keçi imgesi, hem biçim hem de renk açısından çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Koyu tonların ve gölgelerin yoğun kullanımı ile ışığın sınırlı bırakılması, karanlık ve kasvetli bir atmosfer yaratarak ortamın psikolojik gerilimini artırmaktadır. Çalışmanın merkezinde yer alan melez keçi imgesi dev bir şeytanı simgelemekte; bu imgenin etrafındaki deformasyona uğramış, canavarlaşmış insan toplulukları ise cadı figürlerini temsil etmektedir. Grotesk olarak betimlenen bu figürler içinde şeytan imgesi vurgu merkezini oluşturur, ayinin diğer merkezinde bulunan sandalyedeki bebek/çocuk figürüne doğru elini kaldırarak cadılık ve kara büyü inançlarına güçlü bir gönderme yapmaktadır. Dönemin toplumsal, dinî ve psikolojik insan trajedilerini temsil eden bu kasvetli ritüel, aynı zamanda toplumun ya da bireyin bastırdığı karanlık yönlerin ve gizli suçların bir izleği olarak da karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel ve kültürel bağlamda kadın bedeni ve kimliği, Orta Çağ'dan

itibaren Batı toplumlarında *cadılık* temsiliyle özdeşleştirilmiş; özellikle erken modern dönemde bu ilişkilendirme, toplumsal denetim ve dışlama mekanizmalarının ideolojik bir aracı şeklinde yapılandırılmıştır. Goya'nın *Cadılar Meclisi* çalışması, kadının doğüstü güçlerle ilişkilendirildiği bir dönemin toplumsal ve kültürel bağlamını yansıtan görsel bir anlatı sunmaktadır. Toplumsal normlara uymayan, özgür ve sıra dışı tavırlar sergileyen kadın, tarihsel süreçte sıklıkla *cadı* figürüyle özdeşleştirilerek dışlanmıştır. Dönemin simgesel düşünce yapısı, Goya'nın çalışmalarında somutlaşan arketipler aracılığıyla görünür hâle gelmektedir. Bununla birlikte sanatçının bu imgeleri salt birer alegori olarak mı kurguladığı, yoksa bilinçli bir eleştiri yönelterek mi yapıta dâhil ettiği sorusu, sanat yapıtının yorumlanmasında önemli bir tartışma eksenini oluşturmaktadır.

Goya'nın *Cadılar Meclisi* ve diğer cadılık temalı yapıtlarında suçlamalar doğrudan cadılara değil, sembolik bir dille dönemin dinî otoritesine yöneltilmiştir. Bu yapıtlar, sanatçının kişisel travmalarının anlatımı ya da melankolik zihninin bir yansıması olarak okunabilir. Goya, İspanya'da cadılığa yönelik tutucu yaklaşımların sürdüğü bir dönemde, cadılık temsillerini hem dönemin literatüründen beslenerek resmetmiş hem de alt metinlerinde bu suçlamaları farklı yönlerle kanallere ederek eleştirel bir tavır geliştirmiştir (Demir, 2020, s. 101). Bu çok katmanlı sembolik yapı, bireysel bilinçdişısıyla sınırlı kalmayıp aynı zamanda tarihsel ve toplumsal düzeyde şekillenen kolektif travmaların ve korkuların da bir yansımasıdır. Bu çerçevede bireysel ve toplumsal korku ile tabuları sembolize eden cadı/şeytan imgeleri, Sigmund Freud, Carl Gustav Jung ve Jacques Lacan'ın psikanaliz ve bilinçdişi kavramlarıyla metinlerarası bir ilişki kurmaktadır. Lacan açısından bu dışsallaştırma, simgesel düzenin 'öteki' üzerinden kurduğu bastırma ve dışlama mekanizmalarıyla birlikte okunabilir. Goya'nın insan doğasını ve toplumsal yozlaşmayı ele aldığı bu çalışması, kişisel ve kolektif bilinçdişi ile düşsel imgeleri karanlık bir atmosfer içinde yansıtmaktadır. Bu atmosferde ilk göze çarpan figür olan siyah keçi—yani şeytan betimlemesi—sembolik ve görsel açıdan çok katmanlı anlamlar içermektedir. Çalışmanın odak noktasında, kompozisyonun duyarlı alanına yerleştirilmiş olan ve ahlaki çöküşü ile kötü düşünceleri simgeleyen bu imge, aynı zamanda sanatçının içsel dünyasındaki karanlık tarafı, kaygılarını ve travmalarını yansıtan bir izlek olarak görünürlük kazanmaktadır. Bu bağlamda kişisel bilinçdişisinin somut dışavurumu olan keçi figürü, ruhsal çöküşün ve çaresizliğin ifadesi olarak ortaya çıkmakta; doğüstü karanlık güçlerin sembolü olmasının yanı sıra özgürlük, başıboşluk, bilinçdişinde bastırılmış arzular ve başkaldırıyı da temsil etmektedir. Keçi figürü bu yönüyle toplumsal normların dışında kalan ve bilinçdişinde biçimlenen güçlerin somut bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan Jung'un 'gölge' arketipiyle ilişkilendirilen bu imge, bireyin bilincinin reddettiği karanlık yönleri ve bastırılmış arzuları temsil etmektedir. Gölge, insanın kabullenmekte zorlandığı yönlerin yansımasıdır. Bu bağlamda keçi figürü ile gölge arketipi, kolektif bilinçdişisinin derinliklerine işaret etmektedir.

Goya'nın *Cadılar Meclisi* yapıtı, Jung'un arketip kuramı doğrultusunda ele alındığında bilinçdişisinin derinliklerinde yer alan simgesel içeriklerin sanatsal temsiline olanak tanımaktadır. Jung, özellikle 'gölge' arketipini bireyin bastırılmış, tehdit edici ve çoğu zaman bilinç düzeyine çıkarılmayan

yönlerinin ifadesi olarak değerlendirir. Bu yönlerle yüzleşme, bireyin psikolojik bütünlüğe ulaşması açısından zorunlu bir evredir. Buna karşın Engizisyon, toplumun kolektif bilinçdışında yer alan bu karanlık öğeleri simgesel figürler—örneğin “cadı” imgesi—aracılığıyla dışsallaştırmış ve yok etmeye yönelmiştir. Engizisyon’un bu tavrı, bastırılmış bilinçdışı içeriğin yüzleşilmek yerine gölgeleme yoluyla nesneleştirilip ortadan kaldırılmasına dayanan tarihsel bir savunma stratejisi olarak okunabilir.

Bunun yanında, Francisco Goya’nın *Cadılar Meclisi* yapıtında yer alan deformasyona uğramış, kimliksizleşmiş ve neredeyse kuklamsı bir biçimde betimlenen insan toplulukları, dönemin dinî baskılarına, hurafelere ve kolektif korkularına işaret etmekle kalmaz; aynı zamanda günümüz postmodern kent insanının sürüklenmişliğine dair simgesel bir okuma olanağı da sunar. Yapıttaki figürlerin tekinsiz ve edilgen hâlleri, bireyin kendi iradesi dışında yönlendirildiği; aidiyet ve kimlik arayışı içinde kaybolduğu çağdaş kent yaşamındaki varoluşsal yabancılaşmayı çağrıştırmaktadır. Postmodern birey, tıpkı Goya’nın figürleri gibi, çoklu otoriteler (medya, iktidar, tüketim kültürü) karşısında edilgenleşmiş ve gündelik yaşamın sıradanlığı içinde anlam arayışını yitirmiştir. Goya’nın düşsel ve bilinçdışı imgeleri, geçmişi eleştirirken günümüz toplumunun varoluşsal krizleriyle de ilişki kuran çok katmanlı bir yorum düzlemi oluşturmaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak bu çalışma, Goya’nın *Cadılar Meclisi* yapıtında bilinçdışı süreçlerin bir iç yaşantı olmanın yanı sıra; kültürel bellek, toplumsal kodlar ve tarihsel deneyimlerle birlikte anlam kazandığını göstermektedir. Psikanalitik çözümleme sonucunda yapıtta yer alan cadı ve şeytan imgelerinin, Freud’un bilinçdışı ve bastırma kuramı ile Jung’un gölge arketipi bağlamında bireyin bastırdığı korku ve kaygılarını temsil ettiği görülmüştür. Yapılan göstergebilimsel çözümleme ise, bu imgelerin dönemin inanç sistemlerini, toplumsal gerilimlerini, kolektif korkularını ve mit/ideolojik kodlarını taşıyan çok katmanlı göstergeler olarak işlev gördüğünü ortaya koymuştur. Bu bağlamda bireysel bilinçdışı ile kolektif bellek arasında konumlanan yapıt, salt estetik kaygılardan öte düş, bilinçdışı, bireysel ve toplumsal deneyimleri görünür kılan yoğun bir yorum düzlemi olarak değerlendirilmiştir.

Yapıt, korku, suçluluk ve belirsizlik gibi temel insan duygularını görünür kılarak bireyin kendi iç dünyasıyla yüzleşmesine olanak tanır; belirli bir döneme ait toplumsal korkuları yansıtan bir anlatı olmanın ötesine geçerek insan doğasının süreklilik gösteren yönlerine de işaret eder. Böylece Goya’nın düşsel ve bilinçdışı temelli görsel dilinin, romantizmden sürrealizme uzanan sanat tarihsel süreçte modern ve çağdaş sanatın ifade olanaklarını etkileyen önemli kaynaklardan biri olduğu anlaşılmaktadır. Yapıtta karşılaşılan arketipsel imgeler ve bilinçdışı unsurlar, günümüz çağdaş sanatında kimlik, travma, bellek ve özne gibi kavramlarla ilişki kurarak kuramsal düzlemde güncelliğini korumaktadır. Bu bağlamda Goya’nın *Cadılar Meclisi*, bireysel ve kolektif bilinçdışının sanattaki yansımalarına güçlü bir örnek sunmakta; sanat yapıtının insanın ortak deneyimlerini, kültürel belleğini ve toplumsal yaşantılarını görünür kılma gücünü ortaya koymaktadır. Bu çalışma, Goya’nın yapıtlarını (düşsel ve tekensiz imgeler

içeren) psikanalitik ve göstergebilimsel yaklaşımlar bağlamında ele alan literatürle uyumlu bir konumlanma sergileyerek, bilinçdışı, arketip ve kültürel bellek ilişkisini birlikte değerlendiren çalışmalara kuramsal ve yorumlayıcı düzlemde bütüncül bir perspektif sunmaktadır.

Kaynakça

- Arslan, E., & Yayman, S. (2023). Sanat eserlerinde doğaüstü güçler: Goya'nın üç eserinin ikonografik incelemesi. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(67), 3241–3253.
- Barthes, R. (1972). *Mythologies* (A. Lavers, Çev.). Hill and Wang. (Orijinal eser 1957)
- Batur Çay, M. (2017). Francisco Goya'nın kabus resimleri üzerine bir inceleme. *Yıldız Journal of Art and Design*, 4(2), 88–103.
- Çelepi, M. S. (2017). *Türk halk kültüründe rüya* (1. baskı). Kömen Yayınları.
- Demir, B. (2020). Goya'nın gözünden cadı figürü. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(21), 89–102.
- Eco, U. (1976). *A theory of semiotics*. Indiana University Press.
- Esmer, H. (2008). Akıl ve saçmalığın sınırlarında bir muamma: Goya'nın baskiresimleri. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(2), 81–101.
- Freud, S. (1900). *The interpretation of dreams*. Macmillan.
- Freud, S. (2020). *Bilinçdışı* (T. N. Altınay, Çev.). İkilem Yayınevi.
- Freud, S. (2021). *Rüyaların yorumu* (D. Bal, Çev.). Olimpos Yayıncılık. (Orijinal eser 1900)
- Hodge, S. (2022). *Goya* (E. B. Alpay, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Irmak Dönmez, N. (2014). *Freud'un düş kuramı ve sürrealistler* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Işık Üniversitesi.
- Jung, C. G. (1969). *The archetypes and the collective unconscious* (R. F. C. Hull, Çev.; 2nd ed., Vol. 9, Part 1). Princeton University Press.
- Jung, C. G. (2022a). *Bilinç ve bilinçdışı* (A. Beyaz & C. Şeref, Çev.). Pinhan Yayıncılık.
- Jung, C. G. (2022b). *Anılar, düşler, düşünceler* (İ. Kantemir, Çev.). Can Sanat Yayınları.
- Jung, C. G. (2025). *Arketypler ve kolektif bilinçdışı* (C. Şeref, Çev.). Pinhan Yayıncılık. (Orijinal eser 1969).
- May, R. (2005). *Yaratma cesareti* (A. Oysal, Çev.). Metis Yayınları.
- Parman, T. (2016). *Psikanaliz yazıları: İmge ve söz*. Bağlam Yayıncılık.
- Peirce, C. S. (1931–1958). *Collected papers of Charles Sanders Peirce* (C. Hartshorne, P. Weiss, & A. W. Burks, Eds.; Vols. 1–8). Harvard University Press.

Settineri, S., Merlo, E. M., Turiaco, N., & Mento, C. (2017). The symbol theory in S. Freud, C. G. Jung and C. S. Peirce. *International Journal of Psychoanalysis and Education*, 9(1), 140–148.

Tükel, U., & Yüzgüller, S. (2024). *Sözden imgeye batı sanatında ikonografi*. Hayalperest Yayıncılık.

Uçar, S., & Gençöz, F. (2019). Psikanalizde bilinçdışı. T. Gençöz (Ed.), *Lacanyen psikanaliz içinde* (s. 41–46). Türkiye Klinikleri.

İnternet Kaynakçası

URL 1. Cambridge Dictionary. (2026). *Dream*.
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/dream>

URL 2. Cambridge Dictionary. (2026). *Image*.
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/image>

URL 3. Psikoloji Sözlüğü. (2025). *Kateksis (Cathexis)*. <https://www.psikolojisozlugu.com/cathexis-katexis>

URL 4. Larousse. (2026). *Image*. Dictionnaire de français.
<https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/image>

URL 5. Larousse. (2026). *Rêver*. Dictionnaire de français.
<https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/r%C3%AAver/69093>

URL 6. Türk Dil Kurumu. (2026). *İmge*. <https://sozluk.gov.tr/?ara=imge>

Görsel Kaynakçası

Görsel 1. Goya, F. (1814–1815). *Strange Devotion (Garip Bir Bağlılık)*. Museo Nacional del Prado, Madrid. <https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/strange-devotion/15eccf03-b93f-4554-be06-cb959688ac9a>

Görsel 2. Goya, F. (1814–1815). *Nothing. The Event Will Tell (Hiçbir şey. Olay anlatacak)*. Museo Nacional del Prado, Madrid. <https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/nothing-the-event-will-tell/449af650-2d2d-4cad-bade-1e70e8cc9062>

Görsel 3. Goya, F. (1797–1799). *The Sleep of Reason Produces Monsters (Aklın Uykusu Canavarlar Yaratır)*. Museo Nacional del Prado, Madrid. <https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-sleep-of-reason-produces-monsters/e4845219-9365-4b36-8c89-3146dc34f280>

Görsel 4. Goya, F. (1799). *Of What Ill Will He Die? (Hangi Kötülükten Ölecek?)*. Museo Nacional del Prado, Madrid. <https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/of-what-ill-will-he-die/7d046abb-0a7c-40a5-9c6c-e458c06f06c1>

Görsel 5. Goya, F. (1820–1823). *Witches' Sabbath / The Great He-Goat (Cadılar Şabatı / Büyük Erkek Keçi)*, Oil; Mural transferred to canvas, 140.5 × 435.7 cm, Museo Nacional del Prado, Madrid. <https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/witches-sabbath-or-the-great-he-goat/09559184-cfeb-48fe-8acc-89b070b64d92>